



**Міністерство освіти і науки України
Державний заклад «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К.Д.Ушинського»
Соціально-гуманітарний факультет
Кафедра загальної та диференціальної психології**

«АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ ПСИХОЛОГІЇ: ТЕОРІЯ, ДОСВІД, ПРАКТИКА»

**ЗБІРНИК НАУКОВИХ СТАТЕЙ
Всеукраїнської науково-практичної конференції
24-25 квітня 2025 року**

Одеса

2025

УДК 159.9: 37.015.3

А 43

*Друкується за ухвалою Вченої ради Державного закладу
«Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К.Д.Ушинського» (протокол № 16 від 29.05.2025 року)*

**А 43 Актуальні проблеми сучасної психології: теорія, досвід,
практика** / Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції
(м. Одеса, 24-25 квітня 2025 року) / за ред. М.Й.Казанжи. Одеса: Університет
Ушинського, 2025. 718 с.

Редакційна колегія: Казанжи М.Й., доктор психологічних наук, професор; Саннікова О.П., доктор психологічних наук, професор; Дідух М.Л., доктор психологічних наук, доцент; Водолазська О.О., кандидат психологічних наук, доцент; Бринза І.В., кандидат психологічних наук, доцент; Борисова О.О., кандидат юридичних наук, доцент; Василенко І.А., кандидат психологічних наук, доцент; Ульянова Т.Ю., кандидат психологічних наук, доцент; Черножук Ю.Г., кандидат психологічних наук, доцент; Оріщенко О.А., кандидат психологічних наук, доцент.

Збірник призначений для фахівців у галузі психології, наукових дослідників і практиків, викладачів закладів вищої освіти, педагогів і вихователів, докторантів, аспірантів та студентів. Рекомендації щодо впровадження результатів конференції полягають у підвищенні обізнаності науковців, викладачів і аспірантів щодо наслідків та перспектив становлення особистості у невизначеному світі та можливостей практичного використання досягнень загальної психології, психології особистості, історії психології тощо в сучасних умовах освіти та науки.

Матеріали опубліковано в авторській редакції. Відповідальність за достовірність викладеного матеріалу покладено на авторів статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії.

ISBN 978-617-7757-40-4

©Автори статей, 2025
© Університет Ушинського

2025

розумового розвитку. *Проблеми сучасної психології*. 2020. №48. С.59-87.

9. Журавльова Л.П., Шпак М.М. Емпатія як психологічний механізм розвитку міжособистісного емоційного інтелекту. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. 2015. №3(25). С.85-88.

УДК 159.9

Василенко І.А.,

кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри загальної та диференціальної психології,
Державний заклад «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

Яськова В.,

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої
освіти за спеціальністю 053 Психологія,
Державний заклад «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К.Д.Ушинського»

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ПОКАЗНИКІВ МАКІАВЕЛІЗМУ, МАНІПУЛЯТИВНОГО СТАВЛЕННЯ ТА ЕМПАТІЇ ЗІ СПРЯМОВАНІСТЮ ОСОБИСТОСТІ В КОМУНІКАЦІЇ

Анотація. У статі здійснено теоретичний аналіз і емпіричне дослідження взаємозв'язку між рівнем емпатії та схильністю до маніпулятивної поведінки. Актуальність теми зумовлена посиленням маніпулятивних тенденцій у міжособистісному спілкуванні на фоні зниження здатності до емпатії. Обґрунтовано, що емпатія може бути як чинником

зниження маніпуляційної активності, так і засобом для ефективнішого здійснення маніпулятивного впливу. Метою дослідження стало вивчення впливу ступеня емпатії особистості на її схильність до маніпуляцій. Для досягнення мети використано комплекс психодіагностичних методик: «Шкала емоційного відгуку» А. Меграбяна, «Діагностика рівня емпатичних здібностей» В.Бойка, «Шкала маніпулятивного відношення» Т.Банта, «Спрямованість особистості у спілкуванні» С.Братченка та «Шкала макіавелізму особистості (МАСН-IV)». Обстежено 31 особу.

У результаті статистичного аналізу встановлено низку додатніх і від'ємних зв'язків між рівнем емпатії, маніпулятивною поведінкою, макіавелізмом та типами спрямованості у спілкуванні. Виявлено, що високі показники емоційного відгуку та емпатії зазвичай супроводжуються нижчими рівнями макіавелізму й маніпулятивності. Отримані дані можуть бути використані у психодіагностичній, просвітницькій та профілактичній діяльності психологів.

Ключові слова: емпатія, маніпуляція, макіавелізм, міжособистісне спілкування, комунікативна поведінка.

Abstract. This master's thesis presents a theoretical analysis and empirical study of the relationship between the level of empathy and the tendency toward manipulative behavior. The relevance of the topic lies in the increasing manipulative tendencies in interpersonal communication, accompanied by a decline in empathetic capacity. The study

substantiates that empathy can either reduce manipulative tendencies or serve as a tool for more effective manipulative influence.

The aim of the research was to examine the influence of an individual's degree of empathy on their tendency to manipulate others. To achieve this aim, a set of psychodiagnostic methods was used: the Emotional Response Scale by A. Mehrabian, the Empathic Abilities Diagnostic Method by V. Boyko, the Manipulative Attitudes Scale by T. Bant, the Communication Orientation Scale by S. Bratchenko, and the MACH-IV Machiavellianism Scale. A total of 31 individuals were assessed.

As a result of statistical analysis, several positive and negative correlations were identified between empathy, manipulative behavior, Machiavellianism, and types of communication orientation. It was found that higher levels of emotional response and empathy are generally associated with lower levels of Machiavellianism and manipulation. The obtained data can be used in psychological diagnostics, educational programs, and preventive psychological work.

Keywords: empathy, manipulation, Machiavellianism, interpersonal communication, communicative behavior.

У сучасних умовах соціальної взаємодії, що характеризується зростанням інтенсивності комунікацій, цифровізацією суспільного простору та трансформацією міжособистісних стосунків, особливої актуальності набуває вивчення психологічних чинників, що визначають характер поведінки людини у

спілкуванні. Одним із таких чинників є емпатія – здатність до співпереживання, розуміння емоційного стану іншого, яка відіграє ключову роль у регуляції соціальної поведінки, сприяє побудові довірливих стосунків, запобіганню конфліктам і гармонізації взаємодії.

Водночас зростає інтерес до дослідження таких феноменів, як маніпуляція – прихований психологічний вплив на партнера по спілкуванню з метою досягнення власної вигоди. Маніпулятивна поведінка нерідко маскується під соціально прийнятну, ускладнюючи її ідентифікацію. У цьому контексті особливої уваги заслуговує питання про взаємозв'язок між рівнем розвитку емпатійних здібностей особистості та її схильністю до маніпуляції, адже емпатія, з одного боку, може обмежувати маніпулятивні тенденції, а з іншого – забезпечувати інструментальне розуміння стану іншого для досягнення власних цілей.

Актуальність теми зумовлена необхідністю глибшого розуміння внутрішніх механізмів міжособистісної взаємодії, пошуку психологічних чинників, що стримують або, навпаки, посилюють маніпулятивну поведінку. Дослідження таких взаємозв'язків має практичне значення для сфери освіти, психологічного консультування, організаційної психології та інших галузей, де ефективне спілкування є запорукою професійного успіху та особистісного розвитку.

У психологічній науці існує кілька підходів до інтерпретації взаємозв'язку між емпатією та схильністю

до маніпулятивної поведінки. Одні дослідники розглядають емпатію як фактор, що знижує ймовірність маніпуляцій, адже емоційне співпереживання стримує від етично сумнівних дій (Decety & Cowell, 2015; Журавльова, 2017). Інші вказують на можливість використання когнітивної емпатії як інструменту для досягнення маніпулятивних цілей, що особливо помітно в осіб із високим рівнем макіавеллізму (Ali & Chamorro-Premuzic, 2010; Paulhus & Williams, 2002).

У дослідженнях Т.В.Журавльової (2017) підкреслюється, що високий рівень афективної емпатії сприяє формуванню альтруїстичної поведінки та знижує соціальну напругу у взаємодії. Натомість раціонально-орієнтована, «холодна» емпатія може співіснувати з маніпуляцією як способом соціального впливу (Остапенко, 2019).

У науковій літературі наголошується, що високий рівень когнітивної емпатії сприяє підвищенню соціальної ефективності: людина краще орієнтується в мотивах, очікуваннях і вразливостях співрозмовника, адаптує комунікативну стратегію, підвищує ймовірність досягнення власних цілей (Happé & Frith, 2014; Остапенко, 2019).

Саме ця особливість робить когнітивну емпатію інструментом, що може бути використаний у маніпулятивних цілях. Дослідження показують, що особи з високими показниками за шкалою макіавеллізму або маніпулятивності мають розвинуту когнітивну емпатію, однак демонструють знижену афективну емпатію (Ali & Chamorro-Premuzic, 2010).

Така дисоціація дає змогу «читати» інших без емоційного включення – і, відповідно, без внутрішніх етичних бар'єрів.

Розглянемо значущі коефіцієнти кореляцій між показниками маніпулятивного відношення, макіавелізму та емпатії. Результати кореляційного аналізу між досліджуваними показниками викладено в табл. 1.

Таблиця 1

Значущі коефіцієнти кореляцій між показниками маніпулятивного відношення, макіавеллізму та емпатії

	Показники емпатії							
	ЕВ	РК	ЕК	ІК	УпЕ	ПЗвЕ	ІвЕ	РЕ
МВ	-367*				-407*	-481**		-475**
РМ		-469**	-360*	-375*			-517**	

Примітка: 1) нулі та коми опущено; 2) позначення * – 5% рівень значущості ($p \leq 0,05$); ** – 1% рівень значущості ($p \leq 0,01$); 3) умовні позначення показників МВ – маніпулятивне відношення; РМ – рівень макіавелізму; ЕВ – емоційний відгук; РК – раціональний канал емпатії; ЕК – емоційний канал емпатії; ІК – інтуїтивний канал емпатії; УпЕ – установки, перешкоджаючі/сприяючі емпатії; ПЗвЕ – проникаюча здібність в емпатії; ІвЕ – ідентифікація в емпатії; РЕ – рівень емпатії.

Отже, кореляційний аналіз показав наявність додатних та від'ємних зв'язків між досліджуваними показниками. Так, показник маніпулятивне відношення (МВ) виявив від'ємний зв'язок з показниками

емоційний відгук (ЕВ) ($p \leq 0,05$), установки, перешкоджаючі/сприяючі емпатії (УпЕ) ($p \leq 0,05$), проникаюча здібність в емпатії (ПЗВЕ) ($p \leq 0,01$) та рівень емпатії (РЕ) ($p \leq 0,01$). Показник рівень макіавелізму (РМ) виявив від'ємні зв'язки з показниками раціональний канал емпатії (РК) ($p \leq 0,01$), емоційний канал емпатії (ЕК) ($p \leq 0,05$), інтуїтивний канал емпатії (ІК) ($p \leq 0,05$) та ідентифікація в емпатії (ІвЕ) ($p \leq 0,0$).

Наступний крок дослідження полягав у визначенні взаємозв'язків між показниками маніпулятивного відношення, макіавелізму, рівня емпатії та спрямованості особистості у спілкуванні. Проведено кореляційне дослідження показало наявність значимих зв'язків між досліджуваними показниками. В табл. 3.2 надано значимі кореляційні зв'язки між показниками маніпулятивного відношення, макіавелізму, рівня емпатії та спрямованості особистості у спілкуванні.

Таблиця 2

Значимі коефіцієнти кореляцій між показниками маніпулятивного відношення, макіавелізму, рівня емпатії та спрямованості особистості у спілкуванні

Показники маніпулятивності та емпатії	Показники спрямованості особистості у спілкуванні					
	Д	АВ	М	АЛ	К	І
МВ	-359*	398*		-536*		469**
РМ	-375*	463**	564**		-368*	
РЕ	476**	-473**		367*		

Примітка: 1) нулі та коми опущено; 2) позначення * – 5% рівень значущості ($p \leq 0,05$); ** – 1% рівень

значущості ($\rho \leq 0,01$); 3) умовні позначення показників MB – маніпулятивне відношення; PM – рівень макіавелізму; PE – рівень емпатії, Д – діалогічний тип спрямованості, АВ – авторитарний тип спрямованості, М – маніпулятивний тип спрямованості, АЛ – альтероцентристський тип спрямованості, К – конформний тип спрямованості, І – індифферентний тип спрямованості.

Як видно з табл. 2 показник маніпулятивне відношення (MB) виявив від'ємні зв'язки з показниками діалогічний тип (Д) ($\rho \leq 0,05$), альтероцентристський тип (АЛ) ($\rho \leq 0,01$) та додатні зв'язки з показниками авторитарний тип (АВ) ($\rho \leq 0,05$), індифферентний тип (І) ($\rho \leq 0,01$). Показник рівень макіавелізму (PM) виявив від'ємні зв'язки з показниками діалогічний тип (Д) ($\rho \leq 0,05$), конформний тип (К) ($\rho \leq 0,05$) та додатні зв'язки з показниками авторитарний тип (АВ) ($\rho \leq 0,01$), маніпулятивний тип (М) ($\rho \leq 0,01$). Показник рівень емпатії (PE) виявив від'ємний зв'язок з показником авторитарний тип (АВ) ($\rho \leq 0,01$) та додатні зв'язки з показниками діалогічний тип (Д) ($\rho \leq 0,01$), альтероцентристський тип (АЛ) ($\rho \leq 0,05$).

У процесі емпіричного дослідження було проаналізовано рівні емоційного відгуку, емпатичних здібностей, маніпулятивного ставлення, спрямованості особистості в спілкуванні та рівня макіавелізму серед 31 досліджуваного. Результати дали змогу окреслити специфіку взаємозв'язків між цими показниками та виявити як від'ємні, так і додатні кореляції між

окремими змінними. Встановлено, що високий рівень емоційного відгуку (ЕВ) статистично пов'язаний із нижчим рівнем макіавеллізму (РМ) та маніпулятивного ставлення (МВ), що узгоджується з попередніми теоретичними припущеннями про протилежну природу емпатійності та маніпулятивності. Виявлено, що емоційний та інтуїтивний канали емпатії мають тенденцію до зниження у досліджуваних із високим рівнем маніпулятивності, тоді як раціональний канал (РК) частіше поєднується з проявами контролю й соціальної інженерії. Це підтверджує гіпотезу про когнітивну перевагу у маніпулятивних осіб із водночас зниженими емоційними складовими емпатії.

У типології спрямованості особистості в спілкуванні виявлено, що найбільше позитивних кореляцій із емпатичними якостями мають альтероцентристський та діалогічний типи (АЛ, Д), тоді як авторитарний та маніпулятивний (АВ, М) типи навпаки – часто поєднані з високими рівнями макіавеллізму й МВ.

У дослідженні підтверджено, що емпатія не є однорідною властивістю – її когнітивні та емоційні компоненти можуть мати різну спрямованість щодо впливу на маніпулятивну поведінку. Саме когнітивна емпатія (ІК, РК) у поєднанні з низькою емоційною залученістю (ЕК, ІвЕ) може бути передумовою до маніпуляції. Виявлено від'ємний кореляційний зв'язок між загальним рівнем емоційного відгуку та рівнем маніпулятивності. Деякі канали емпатії (емоційний,

інтуїтивний) виявилися пов'язаними з нижчими показниками макіавеллізму.

Отримані результати підтверджують теоретичні положення про неоднозначний вплив емпатії на схильність до маніпуляції, залежно від її структури та переважаючого типу. Практичне значення дослідження полягає у можливості використання його результатів у тренінгах з розвитку емоційного інтелекту, профілактиці токсичної поведінки в колективах та в системі психологічного супроводу освітніх і організаційних процесів.

Література:

1. Вавринів С.І. Структурні компоненти емпатії як психологічного явища. *Актуальні проблеми психології*. 2020. Т.13. Вип. 5. С.29-35.
2. Журавльова О.В. Емоційний інтелект і емпатія у контексті професійної взаємодії. *Психологічні перспективи*. 2020. №35. С.85-92.
3. Зелінська С.О. Гендерні відмінності в емпатії студентської молоді. *Актуальні проблеми психології*. 2021. №20(1). С.114-120.
4. Карасьов В.С. Маніпуляція як форма прихованої комунікації. *Актуальні проблеми психології*. 2019. Т.14. Вип. 4. С.45-52.
5. Слободчиков В.І. Психологія особистості: сучасне бачення. Київ: Наук. думка, 2021.

ЗМІСТ

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ ПСИХОЛОГІЇ ОСОБИСТОСТІ: ТИПОВЕ ТА ІНДИВІДУАЛЬНЕ В ОСОБИСТОСТІ

Абдуллаєва В.В. Психологічна підтримка переселенців: інтегрований підхід до роботи з травмою.....	3
Бабчук О.Г., Полятова А.В. Психологічні особливості особистісної зрілості на певному етапі життєдіяльності особистості.....	10
Балахонова К.О. Психологічні особливості особистості як предиктори розладу харчової поведінки.....	22
Бандюк Л.В. Феномен антиципації у просторі споріднених понять.....	30
Бедан В.Б., Амосова А.В. Індивідуально-психологічні особливості соціальної адаптації біженців з України.....	37
Бринза І.В., Брагару М.І. Рольові диспозиції осіб, які переживають психологічну кризу.....	46
Бринза І.В., Мамалиженко Х.В. Актуалізація екзистенціального ресурсу віри особистості у подоланні кризи.....	58
Бринза І.В., Петухова І.О. Співвідношення між показниками суб'єктивного відчуття захищеності і характеристиками особистості.....	70
Василенко І.А., Сорочан Ю.С. Співвідношення показників тривожності, депресії, копінг-стратегій та самоактуалізації особистості.....	79
Василенко І.А., Радіонова Л.І. Індивідуально-психологічні особливості осіб різного рівня емпатії.....	88
Василенко І.А., Яськова В.І. Особливості взаємозв'язку показників макіавелізму, маніпулятивного ставлення та емпатії зі спрямованістю особистості в комунікації.....	100
Водолазська О.О., Живодер О.О. Психологічні особливості самоактуалізації управлінців з різним рівнем упевненості у собі.....	110
Діброва О. Співвідношення показників психологічної розумності та темної тріади.....	119
Дідух М.Л. Трансцендентальна терапія людини (ттл): інтеграція наукового й духовного вимірів у психологічній практиці.....	126
Ілмаз А.Ф. Психологічне благополуччя осіб з різним рівнем самоактуалізації.....	137